

EMLÉKEZÉS EGY IGAZ BARÁTRA

Nehéz emlékezni olyan barátira, akinek korai távozása a lélekben mélyen sajnó sebet ütött, amely sebet fájdalmas akár az emlékezéssel is megbolygatni. Hogy Szenteleky Kornél halálának negyvenedik évfordulóján most, egykori társai róla emlékezünk — néhányan úgy, hogy a húszas-harmincas évek vajdasági irodalmi törekvéseiben, harcaiban közvetlen munkatársai voltunk —, csak a megilletődöttség hangján tudunk szólni, mivel a teremtés lázában, ha akkor nem, de ma bizonyosan tudjuk, hogy mennyire a semmiből kellett életre keltenünk azt a valóságot, amelyet az irodalomtörténet vajdasági, ma pedig jugoszláviai magyar irodalom megjelöléssel tart számon.

De miből is indultunk ki a vajdasági magyar irodalom alapjainak megvetésénél? Irodalmi folyóirat nem jelent meg. Adva volt három napilap: Szabadkán a Bács megyei Napló, Újvidéken a Délbácska és Becskerekben a több évtizedes Torontál. Szépirodalmi írások e lapoknak főleg vasárnapi számaiban jelentek meg, Ambrus Balázs, Aszlányi Dezső, Borsodi Lajos, Havasi Emil, Kovács Antal, Milkó Izidor és Radó Imre tollából. Farkas Geiza 1919 után kezdett közölni írásaitól.

A polgári irodalom igényeinek megfelelően szórakoztató célzatú írások voltak ezek az alkotások és semmilyen eszmeiséget nem hoztak. Érthető tehát, hogy a húszas évek elején a magyar politikai emigráció tollforgatói, a fenti lapok szellemi légkörében elhelyezkedve, új vérátömlesztést jelentettek az általuk életre hívott vajdasági magyar irodalomban. S a lapok hasábjai nyújtotta lehetőségek mellett egymás után jelentek meg hosszabb-rövidebb életű folyóiratok, hetilapok. Természetesen a kezdet nehéz volt. Lendületet, haladó szellemet kellett elfogadtatni, meghonosítani azon a tájon, amelyet addig a gazdasági józanlátás és a zsíros jólét jellemezett, a maga vaskos közönyével párosulva minden művészeti és irodalmi megnyilatkozással szemben. Sajnos e közönnyel vívott harcaink mellett a különböző napilapok érdekkörébe vont írók egymás közötti ellentétét szítani a maga érdekeinek megfelelően a sajtótőke sem mulasztotta el. Egyéb elvi okok miatt ez a tény is közrejátszott abban, hogy az óbecsei Magyar Népkör 60 éves fennállási ünnepségei alkalmából tervezett első vajdasági írói parlamentet a Bács megyei Napló köré csoportosult írók már eleve szabotálták. A lapokban e kérdés körül kialakult polémia Csuka Zoltánt és Szenteleky Kornélt arra készítette, hogy a Becsei Helikon elleni támadások kivédésére hárman, közös álláspont kialakítása végett, Zoltán barátunk újvidéki Zrínyi utcai lakásán előzetes megbeszélést tartunk. Ez a tárgyalás 1928 novemberében történt. Szenteleky Kornéllal első személyes találkozásom ekkor esett; jöllehet még ugyanezen év februárjában, első ízben már levelet váltottunk. E levelemben Szent-

elekylenek arról írtam, hogy a különböző magyarországi, erdélyi és szlovenszkói irodalmi lapokban és folyóiratokban, valamint a pozsonyi Új Aurora című almanachban, amely az utódállamokbeli magyar írókat összefogta, társuljon mellém tájékunk irodalmának reprezentálására. Addig ugyanis csak egyedül szerepeltem ebben a szlovenszkói évkönyvben. Szenteleky után az évkönyv további számaiban a vajdasági írók egész sora jutott nyilvánosságához alkotásaival.

Szenteleky Kornéllal való további találkozásaim a Becsei Helikon után a verbászi, kanizsai, nagybecskereki és más helységeken tartott közös irodalmi estjeink alkalmával adódtak, amelyek közül különösen közös jóbarátunk, a líterátus műveltségű dr. Draskóczy Ede óbecsei ügyvéd hajlékában töltött kedves órákra és a becskerekeli leánygimnáziumban tartott előadásunk után Borsodi Lajosnál vendégeskedő időnk-re emlékezem szívesen.

Csendes, szerény és talán egészségi állapotával magyarázható mértékletessége tett reám mély benyomást. Különösen ha arra gondolok, hogy amíg például a becskerekeli irodalmi est után rendezett táncmulatságon Csuka Zoltánnal hajnalig csárdást és kólót jártunk, addig Kornél barátunk Borsodi Lajos úri hajlékában az igazak álmát aludta, pedig harmincöt éves, nőtlen, nálunk alig hét-nyolc évvel idősebb fiatalember volt.

Emlékezetes számomra az a Szenteleky Kornéllal való találkozásom is, amelyet a Vajdasági Írás szellemi és anyagi megalapozása érdekében ismét csak hármásban hoztunk össze, és amely találkozásunkról Szenteleky Draskóczy barátunkhoz 1928 decemberében írott levelében így számolt be: »... vasárnap este lent voltam Újvidéken, ahol Csukával meg Feketével főztük a terveket reggelig.« Felejtethetlen számomra ez a téli éjszaka. Szerencsénkre rendkívül enyhe idő volt és mert profán állásomból kiesve, odahaza tüzelőm híján meleg szóbalával barátaimat úgy sem várhattam, az akkori Darányi-telepen majd csak hogy egész éjszaka róttuk a Dušan cár utcát, amelynek egyik, akkor még névtelen mellékutcajában (ma Arany utca) volt a lakásom.

Szenteleky emberségére, őszinte baráti vonzalmára jellemző, hogy amikor 1929 őszén a katonai diktatúra kormánya Jugoszláviából kiutasított, magyarországi irodalmi beilleszkedésem, magánéletem és sorsom minden részletére kiterjedő érdeklődéssel írta leveleit első budapesti címemre. Ez a levelbeli kapcsolat vele mind haláláig tartott és Párizsba, majd Olaszországba történt utazásait is úgy rendezte, hogy a magyar főváros érintésével és a velem való találkozással kapcsolta össze. Így történt, hogy Jugoszláviából való távozásom után, a mártonhegyi szanatóriumban nagy betegen töltött itt-tartózkodásáig vele vagy három ízben is találkoztam még. Egyik ilyen találkozásunk csaknem familiáris jellegű volt. Megboldogult Zoltán fiam 1931 nyarat anyai nagyszüleinél, Újvidéken töltötte és Kornél barátom atyai gondossággal vállalt istápolása mellett került haza, Pestre, az iskolaévközetére. A Keleti pályaudvaron adta át nekem a fiút és továbbutazásáig a pályaudvar éttermében beszéltek meg a vajdasági irodalom helyzetét, egyes írók alkotómunkáit és fejlődését. Nagy örömmel szólt a frissen felfedezett, igen tehetséges, fiatal Herceg János jelentkezéséről, akit még annak idején én ajánlottam Kornél barátom figyelmé-

be, mivel Herceg Jánost mint irodalom iránt érdeklődő, rövid nadragos kisdíjakot ismertem meg Zomborban, ahol apósom a kórház főgépészeként élt, s nála való látogatásomkor keresett fel az értelmes, írogatni kezdő legényke.

A pályaudvar éttermében töltött egy óra alatt, amíg a Bécs—Párizs felé induló vonatot várta, az asztalok közt nyugtalankodó tizéves kisfiamra terelve a szót, Szenteleky azt kérdezte, mi tervem van Zoltánka fiammal, mi lesz belőle. Azt feleltem, hogy minden lehet, csak vajdasági író ne legyen... És mit ad a sors? Tizenöt éves korában, a Kelemen János szerkesztette becskereki Ifjúság című irodalmi folyóiratban Szirmai Károly Endre nevű fiával egyidőben verse jelent meg. Persze szegény gyermekem vonata vakvágányra futott és húszéves korában a szomszéd falu temetőjében örökre elbúcsúztunk tőle.

Azt hiszem, ezt a pesti találkozásunkat megelőzően volt még Szenteleky Kornélnak egy nyugatra, vagy délre tartó utazása, amikor ismét csak pár órás késedelemmel kapott Budapesten csatlakozó vonatot továbbutazásához. Akkor feleségemmel vártuk őt a pályaudvaron és úgy adódott, hogy Szenteleky a pesti Rókus-kórházzal szembeni, jóhírű étteremben fogyasztotta el jelenlétünkben az ebédjét. Étkezés közben a letört kenyérdarabon Júliám észrevett egy pékségi cégjelző papiroost. Amikor erre Kornél barátunkat figyelmeztette, halálos nyugalommal fogyasztotta el a kenyeret és csak utána jegyezte meg: »Semi izgalom, tudjátok, a gyomornak a táplálék mellett egy kis salakra is szüksége van.«

Egyre hanyatló egészsége 1932 július—augusztusában egy hazai, szlovéniai tudószanatórium igénybevételét tette szükségessé, amelyet inkább csak édesanyja és családja unszolására keresett fel. Nem sok eredménnyel; hiszen — mint ismeretes — nem egészen egy év múlva már a budai mártonhegyi tudószanatóriumban kezelte magát. Ide már csaknem teljesen reménytelen egészségi állapotban került, majdhogynem annak a biztos tudatában, hogy napjai meg vannak számlálva.

Mivel pontos ideérkezését nekem nem jelezte, nem várhattam őt, s csupán egy levelezőlapján tudatta, hogy Budán van, a mártonhegyi szanatóriumban, s látogassam meg. Amikor 1933 májusának utolsó napjaiban a szanatóriumban meglátogattam, a park egyik padján ülve találtam, lapokkal, folyóiratokkal és egy gépírásos papírhalmazzal körülbástyázva, amelyről azt mondta, hogy Hesslein József cím nélküli regénye, amelyet a Kalangya-könyvtár kiadványa céljából olvas, lektorál.

Amikor megláttam, nagyon lepleznem kellett megdöbbenésemet rossz egészségi állapota miatt. Csontvázsóvány volt; a láztól kigyúlt szemei szinte világítottak sápadt arcából. Üdvözlésem után, hogy helyet adhasson nekem, egy kipárnázott karos fonott kerti székbe ült át, és beszélgetni kezdtünk. A Kalangya folyóiratról és a Kalangya-könyvtár kiadványaként megjelenő könyvek sorozatáról beszélt, látható megelégedéssel amiatt, hogy — mint mondotta — »Úgy látszik, végre megoldódik a vajdasági magyar könyvkiadás ügye«. Betegségéről, egészségi állapotáról nem szóltunk. Ő maga nem említette, mások részéről meg nem vette jónéven, ha a sajnálkozás legkisebb árnyalatával testi állapota, betegsége felől érdeklődtek. Ma már nem tudom bizonyosan, de úgy emlékszem, hogy Szirmai Károly egészsége felőli érdeklődését

utasította vissza, elég türelmetlen hangú levélben. Nem szívelhette a részvétet, a szánakozást. Magam viszont állapotát látva, a tervek s a munkák megszállottjaként kezeltem szegény barátomat, aki nem akart tudni arról, hogy lázas tevékenységében milyen kevés ideje van még hátra. Jovan Dučić, Debreczeni József, Csuka Zoltán és Németh László látogatásait említette, azzal a látható jó érzéssel, hogy barátai itt is szeretettel veszik körül és érdeklődnek munkái és terveir iránt.

Amikor elmondta, hogy érkezése óta levélileg, s már kikkkel érintkezett, nem tudtam titkolni rosszallásomat amiatt, hogy rengeteg levelet ír, amikor fárasztó foglalatosság helyett inkább pihennie kellene; fájó mosollyal mondta, hogy most már mindegy! »Tudod, Lajosom: nincsen nehéz halál, csak élet van súlyos.«

Most, hogy levelezésének kötetét forgatom a kezemben, állapítom meg, hogy a Pesten töltött nem egész két hónap alatt Kende Ferencnek, a Kalangya-könyvtár igazgatójának hat, Szirmai Károlynak három, Csuka Zoltánnak, nekem és Herceg Jánosnak két-két, Kristály Istvánnak, Draskóczy Edének és Cziráky Imrének egy-egy levelet írt. De egész bizonyos, hogy Németh Lászlónak, Jovan Dučićnak s még ki tudja kinek — akikkel szóltó levelezése nem maradt fenn — jelezte magát; nem szólva a családjának írott levelekről.

Tehát napi pihenőjét feláldozva, idejét kéziratok olvasása és igen kiterjedt levelezésének elvégzése töltötte ki. Lázban csaknem amúgy is eléggő szervezete tehát sem itt, sem pedig a szlovéniai gólniki kezelés idején nem pihent. Utolsó lélegzetéig tevékenykedett azzal az életigenlő lázassággal, amely egészséges ember teljesítményeként is dicséretes lett volna. De Ő tudta, miért. Olyan frigyre lépett az írással, a jugoszláviai magyar irodalom azóta kivirágzott jövődjével, hogy 1933 júliusa végén Budapestről testi létében csaknem megsemmisülve távozott; és alig egy hónap után értesítést kaptam Szenteleky Kornél haláláról.

Életem addig szinte ismeretlen (talán csak fiam halálakor átélt) döbbenetével vettem tudomást — a halállal különben mindannyiunk által tudott eljegyzése mellett is — arról, hogy Szenteleky meghalt.

Elkeseredésemben és a kíméletlen Végzettel szembeni tehetetlenségemben, a halálra egy kicsit nyelvet öltve, írtam meg 1933 augusztusában kissé szokatlan hangú búcsúversemet a baráthoz, aki elszánt emberségével csakazértis- céljaiban maga is nyelvöltögető volt.

SZENTELEKY, — bocsásd meg nekem ezt a víg halotti dalt, de mehezen cipelt életed utolsó állomásán, itt a Mártonhegyen Te mondtad nekem: »Nincsen nehéz halál, csak élet van súlyos.«

*Olyan mindegy, hogy gyászolunk
miféle beszéddel,
csak gyászolunk; míg utánunk
kötelkedve lépdél*

*a szél, aki félrecsapott
pántlikás kalappal
belopózott sorainkba
s itt vitáz a pappal.*

*Először csak beleszól a
circum dederuntba,
de azután sarkon fordul
— mint aki megunta
a szokásos papbeszédet
és a kántorkántát —
s végignyargal a mezőn, hol
a búzát most vágják.*

*Kukoricatöldön üget
mezőt bújtogatva,
s egy újfajta halotti dalt
szájáról szájra adva
zeng a Bácska; majd a Bánát
átveszi a hangot,
s együtt zengik a fájdalmat,
mint a nagyharangok.*

*De újfajta fájdalom ez,
nincsen benne bánat:
kidőlt egy fa, de helyébe
majd egy másik támad.*

*Bólogass csak, zengj a szélben,
kukoricatábla,
nem halt ő meg, — nyár derekán
ki hisz a halálba'?*

*Meleg szél a kukorica
bajszát kunkorítja,
nincsen gondja a halállal,
lőt-fut, háborítja
az ősz felé bajuszodó
vén tengeri csévet,
amely tűr a széllal szemben,
mert bácskai élet*

*most a tűrés, a türelem.
Mert a nagy fák sorsa,
hogy a vihar beléjük kap
s kidőlnék, de gyorsan
új fa zsendül a helyükben
és új lomb-zenének
hangja mellett áll a világ
és a népek élnek!*

Érdliget, 1973. május